

Brocki, Zygmunt

"Index lexicorum Poloniae.
Bibliografia słowników polskich",
Piotr Grzegorzczak, Warszawa 1967 :
[recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 162-164

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W XVIII wieku poza powiązaniem z saskim dworem królewskim w Warszawie istnieją powiązania z dworem brandenburskim w Berlinie. Przykładem może tu być portret Elisabeth-Christine von Braunschweig posiadający dużo analogii z warsztatem Antoine Pesne, nadwornego malarza dworu brandenburskiego, wykonującego też zamówienia dla dworu w Warszawie, typowy zresztą dla konwencjonalnego portretu dworskiego pierwszej połowy XVIII wieku.

Ze środowiskiem gdańskim tego okresu wiąże autorka trzy portrety sygnowane przez C. F. Wessela, m. in. portret Amalii Luizy Dohny, charakterystyczny dla dworskiego portretu drugiej połowy XVIII wieku. Wysuwa przy tym pewną możliwość utożsamienia C. F. Wessela z Jakubem Wesselem działającym w Gdańsku, a będącym jednocześnie nadwornym malarzem Dohnów.

Z prowincjonalnych malarzy, których twórczość pozostaje w większości anonimowa, a w której można dostrzec pewne analogie z malarstwem prowincjonalnym innych regionów Polski, prezentuje autorka ciekawą postać malarza F. Niedermana z Dobrego Miasta — jednego z malarzy biskupa Ignacego Krasickiego, działającego czasowo również na terenie Królewca.

Bardzo sumiennie opracowała autorka część opisową katalogu, nie ograniczyła się bowiem do krótkiej notki dotyczącej obiektu, lecz rozszerzyła ją o zwięzłą biografię autora, o ile jest on zidentyfikowany, a także podała biografię portretowanej postaci i przeprowadziła jednocześnie analogie z innymi znanymi portretami dworskimi. Słabą stroną katalogu stanowią ilustracje, wykonane na złym kredowym papierze, nie oddają one w pełni artystycznych wartości portretów. Druga uwaga, jaka nasuwa się w związku z katalogiem, dotyczy ułożenia ilustracji. Podane są one w układzie chronologicznym, a nie według numeracji części opisowej. Utrudnia to szybkie odnalezienie odpowiedniej ilustracji do opisu. Są to jednak usterki drugorzędne nie umniejszające głównej wartości katalogu — jako pierwszej próby rozszerzenia wiedzy o sztuce portretowej tego terenu. Poruszenie jej wielorakich i złożonych problemów spowoduje zapewne w przyszłości bliższe badania naukowców i stanie się okazją do wysunięcia dalszych interesujących wniosków.

Elżbieta Celińska

Piotr Grzegorzczak, *Index lexicorum Poloniae. Bibliografia słowników polskich*, Warszawa 1967, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 286.

Celem wymienionej bibliografii jest, jak pisze autor w *Uwagach wstępnych*: „ukazanie bogatego plonu naszego słownictwa, począwszy od zabytkowych wokabularzy średniowiecznych, skończywszy na 1964 roku jubileuszowym, czterechsetlecia ukazania się w Królewcu pierwszego wielkiego, naukowo opracowanego słownika Jana Mączyńskiego: *Lexicon Latino-Polonicum* (1564)”. Termin „słownik” autor bibliografii traktuje „sensu lato, jako zbiór uporządkowany materiału leksykograficznego”, dlatego w bibliografii — liczy ona 2617 pozycji — jest bardzo dużo publikacji nie będących słownikami. Obejmuje ona również encyklopedie (z wyjątkiem ogólnych o układzie rzeczowym). Oprócz publikacji polskich rejestruje również obce, zawierające hasła polskie.

Materiały dotyczące Mazur i Warmii znajdują się w hasle *Słowniki gwarowe* (w dziale II *Słowniki języka polskiego*) i *Onomastyka* (w dziale IV *Słowniki dziedziny i zagadnień*). Bibliografia Grzegorzczaka jest progra-

mowo w zasadzie kompletna, jedynie w kilku zakresach dokonano selekcji materiału, podając jedynie wybory. W wyborze podano m. in. leksykograficzne materiały gwarowe i onomastyczne.

Pod nagłówkiem *Warmia i Mazury* w haśle *Słowniki gwarowe* mamy 11 pozycji (od nru 530 do 540). Zarejestrowano tutaj 9 zeszytów z serii „Studia Warmińsko-Mazurskie” pod red. W. Doroszewskiego, wydanej w latach 1958—1963 przez Komitet Językoznawstwa PAN, obejmujące słownictwo¹ z zakresu budownictwa i obróbki drewna, komunikacji, hodowli, uprawy i obróbki lnu, stopni pokrewieństwa, życia społecznego i zawodów, astronomii oraz miar czasu i meteorologii², wierzeń i obrzędów, uprawy roli, rybołówstwa³. Oprócz tych 9 monografii zarejestrowano jeszcze pracę I. Juddyckiej dotyczącą słownictwa uprawy zboża i siana, młocki oraz czyszczenia ziarna, wydaną w „Studiach z Dziejów Gospodarki Wiejskiej” w 1963 r., oraz sprawozdanie W. Pomianowskiej i M. Szymczaka *Z prac nad Słownikiem gwar Warmii i Mazur* (Poradnik Językowy, 1962).

Nadto pod nagłówkiem *Pomorze, Prusy* w tymże haśle zanotowano J. Sembrzyckiego *O gwarze Mazurów Pruskich*, z 1889 r. (poz. 505), pracę zawierającą m. in. trzy słowniczki, i K. Nitscha *Dialekty polskie Prus Wschodnich*, z 1907 r., przedrukowane w 1954 r. (poz. 506), pracę zawierającą również słownik. W adnotacji należało zaznaczyć, że druga część tego słownika Nitscha jest słownikiem nazw miejscowych.

W poz. 507 bibliografia Grzegorzycyka notuje K. Nitscha, *Słownik dialektów: chełmińskiego, grudziądzkiego, lubawskiego i malborskiego*, zamieszczony w jego pracy *Dialekty polskie Prus Zachodnich*, 1907 r., przedr. 1954 r. Tytuł tego słownika autor bibliografii skrócił o wyrazy: *z dodatkiem kilku wyrażeń ostródzkich i mazurskich*.

Pod nagłówkiem *Nazwy geograficzne* w haśle *Onomastyka* mamy następujące pozycje dotyczące *Mazur i Warmii*⁴:

2034. W. Kętrzyński, *Nazwy miejscowe polskie Prus Zachodnich, Wschodnich i Pomorza...*, 1879 r., wraz z recenzją A. Brücknera w „Archiv für slavische Philologie”. Nie odnotowano natomiast recenzji E. Calliera w „Ateneum Kapiańskim”, 1880, ss. 547—553 i P. Voelkela w „Alt-preussische Monatsschrift”, 1880, ss. 578—581.

2074. *Słownik geograficzny Państwa Polskiego i ziem historycznie z Polską związanych*, pod red S. Arnolda, t. 1: *Pomorze Polskie, Pomorze Zachodnie i Prusy Wschodnie*, 1936 r. (cztery zeszyty obejmujące hasła A—G; wydawnictwo nie ukończono), wraz z recenzją W. Ormickiego w „Wiadomościach Geograficznych”.

2081. L. Kohutek, *Słownik nazw miejscowych Pomorza Mazurskiego zwanego Prusami Wschodnimi*, 1946 r., z recenzją S. Rosponda w „Języku Polskim”.

¹ Ogółem w serii tej ukazało się 10 zeszytów. Tylko jeden (nr 7) nie dotyczy słownictwa.

² Nr 6: W. Kupiszewski, Z. Węgiełek-Januszewska, *Słownictwo Warmii i Mazur. Astronomia ludowa. Miary czasu i meteorologia*. Wydana w 1966 r. *Bibliografia geografii polskiej 1955—1960* notując tę pracę (poz. 875) zniekształca nazwisko współautora na Kwapiszewski (tak też w skróconym wydaniu autorskim, s. 503 b).

³ Nr 10: A. Mocarska-Kowalska, *Słownictwo Warmii i Mazur. Rybołówstwo*. W związku z tą pracą pozostaje przyczynek: Z. Brocki, *Warm.-mazur. kwab, kasz. kwap(a) 'Lota lota'*, *Język Polski*, 1968, z. 2.

⁴ Drugi nagłówek w tym haśle to *Nazwy osobowe*. Nie ma tam żadnych materiałów wyłącznie dotyczących Mazur i Warmii. Częściowo dotyczy tych ziem książka J. Krzepeli *Rody ziem pruskich*, Kraków 1927, nie jest ona jednak odnotowana w bibliografii Grzegorzycyka.

2083. W. Chojnacki, *Słownik polskich nazw miejscowości w b. Prusach Wschodnich...*, 1946 r., z recenzją S. Rosponda w „Języku Polskim”. Nie zarejestrowano natomiast jeszcze trzech recenzji: J. Antonowicz, „Dziś i Jutro”, 1946, nr 16, s. 11; J. Gierzkowski, „Bellona”, 1946, ss. 415—416; J. Sieradzki, „Odrodzenie”, 1946, nr 25.

2087. G. Leyding-Mielecki, *Słownik nazw miejscowych okręgu mazurskiego*, cz. 1, z 1947 r., cz. 2 z 1959 r., wraz z recenzją (części 1) w „Ziemi”. Recenzji tego słownika jest jednak więcej: (części 1.) S. Rosponda w „Życiu Olsztyńskim”, 1947, nr 147 i „Odrze”, 1947, nr 36; S. Urbańczyka w „Jantarze”, 1947, ss. 368—370 oraz (części 2.) w „Warmii i Mazurach”, 1959, nr 11, s. 27.

Wprowadzie w hasło *Onomastyka* mamy do czynienia tylko z wyborem, jednak może warto było i w tym wyborze umieścić *Słowniczek nazw geograficznych* dołączony do geograficzno-gospodarczo-społecznego studium S. Srokowskiego *Prusy Wschodnie* (ss. 314—318), wydanego już w 1945 r. (w Wydawnictwach Instytutu Bałtyckiego), ze względu na to, że się ukazał zaraz po wojnie. Wymieniony wyżej słownik L. Kolułka choć na karcie tytułowej ma datę 1945 r. rzeczywiście wyszedł w 1946 r. *Słowniczek Srokowskiego* (polsko-niemiecki) liczy 345 haseł. Z okresu międzywojennego zaś warto było uwzględnić *Skorowidz niemiecko-polski i polsko-niemiecki miast, miasteczek i większych wsi Prus Książęcych i Królewskich*, W. Ks. Poznańskiego i Śląska..., Warszawa 1919, s. 123, wraz z recenzją w „Ziemi”, 1914—1919, ss. 605—606. Zwróćmy bowiem uwagę, że wśród 122 pozycji pod nagłówkiem *Nazwy geograficzne* jest co najmniej 9 pozycji dotyczących wyłącznie b. Galicji i Krakowskiego, 8 Śląska, 7 Wielkopolski.

Może też warto było umieścić w tym wyborze pracę P. Zwolińskiego *Nazwy toni rybackich jeziora Sniardwy*, „Język Polski”, 1954, ss. 286—304 (wykaz i omówienie 131 nazw toni)⁵, choćby dlatego, by zasygnalizować istnienie tego rodzaju opracowań, tj. z zakresu nazewnictwa toni jeziornych⁶.

W poz. 2035 odnotowany jest słynny *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (1880—1914 r.), wraz z 8 publikacjami bibliograficznymi ze *Słownikiem* tym związanymi. Nie odnotowano tutaj wszystkich takich publikacji związanych, np. pracy J. Grossowej, *Dzieje Słownika geograficznego Królestwa Polskiego...*, „Czasopismo Geograficzne”, 1961, ss. 259—278. Nie odnotowano też publikacji J. Sembrzyckiego (wymienionego wyżej autora pracy *O gwarach Mazurów...*), *W sprawie artykułu „Mazowsze Pruskie” albo „Mazury” w zeszycie 63 „Słownika geograficznego Królestwa Polskiego...”*, „Dziennik Poznański”, 1885, nr 158, polemiki w tej sprawie R. Frydrychowicza), tamże, nr 190, odpowiedzi Sembrzyckiego, tamże, nr 193 (J. Sembrzycki ogłosił też: *Über Ursprung und Bedeutung der Worte: Masur und Masuren*, „Altpreussische Monatsschrift”, 1887, ss. 256—262).

Zygmunt Brocki

⁵ Bałamutny zestaw nazw toni jeziora Sniardwy ogłoszono w nrze 1165 „Przekroju” (autor tego zestawu nadmieniał przy tym, że jest „chyba jedynym w Polsce, a może i w świecie, zbieraczem nazw toni jeziornych”!). W związku z tym zob. mój list do redakcji „Przekroju” (*Zbiory nazw toni*) w nrze 1171 tego tygodnika.

⁶ Bibliografia Grzegorzcyka rejestruje natomiast (poz. 2079) pracę, w której m. in. opracowano nazwy toni jeziora leżącego poza Mazurami — jeziora Wigry (313 nazw). Jest to monografia szwedzkiego sławisty K. O. Falka *Wody wigierskie i huciańskie. Studium toponomastyczne*, Uppsala 1941. Inna sprawa, że pozycji tej Grzegorzcyk nie zaopatrzył w adnotację informującą o treści książki (adnotacje takie w bibliografii Grzegorzcyka są stosunkowo nieliczne).